

Barcelona, literatura catalana i guerra

quaderndelesidees.press/barcelona-literatura-catalana-i-guerra/

August 10, 2020

Imatge de Patxi Ocio i Casamartina.

En les últimes dècades hem estudiat la relació entre ciutat i literatura dins el paradigma de la geoliteratura. Aquest paradigma s'inscriu dins l'anomenat «gir espacial» de la postmodernitat. Si durant la modernitat la qüestió del temps va ser clau per entendre els decalcatges i les sobreimposicions entre el món rural precapitalista i el món urbà capitalista, en la postmodernitat, en canvi, l'espai ha esdevingut més central perquè la modernització ha arribat a tot el planeta i, per tant, les diferències històriques ja no són temporals sinó més aviat depenen de les característiques de cada espai local. En aquest context, la cultura es posa al servei de la fixació i disseminació de les diferències que donen valor a cada lloc, sigui una ciutat, un paisatge, una comarca o un país.

Els estudis geoliteraris sobre Barcelona s'han centrat a mostrar la memòria literària o, per utilitzar el terme de Benjamin, «l'inconscient urbà» de la ciutat. Alguns llibres representatius dins d'aquest paradigma són: *Narratives urbanes. La construcció literària de Barcelona* (2008), editat per Margarida Casacuberta i Marina Gustà; *Passejades per la Barcelona literària* (2005), editat per Sergio Vila-Sanjuán i Sergi Doria; *La Barcelona literària. Una introducció geogràfica* (2003), de Carles Carreras; i, més circumscrits a un període, *La ciutat interrompuda* (2001), de Julià Guillamon; *Barcelona. La novel·la urbana (1944-1988)* (1993; 1996), d'Elke Sturm-Trigonakis; *Jazz Age Barcelona* (2009), de Robert Davidson; *Lire Barcelone. Promenade littéraire dans la capitale catalane* (2020), de David Clusellas i Codina, i *La vocació de modernitat de Barcelona: auge i declivi d'una imatge urbana* (2008), de Joan Ramon Resina.

Altres estudis han seguit el mateix paradigma però han inclòs una reflexió metacrítica

sobre la mateixa producció contemporània d'espai dins de la qual s'insereix la geoliteratura. Per exemple, *The Global Cultural Capital. Addressing the Citizen and Producing the City in Barcelona* (2017), de Mari Paz Balibrea, o el meu *Pensar Barcelona. Ideologies d'una ciutat global* (2012; 2019), mostren com l'espai literaturitzat forma part d'una producció general d'imatge que mercantilitza la ciutat, intenta desactivar l'antagonisme de classe i esteticitza l'espai per al seu consum local i global.

Però l'antagonisme que tots aquests estudis evitaven implícitament era l'antagonisme entre Catalunya i Espanya. Fins i tot en el cas de Resina, que dona molta significació al conflicte nacional, el fet d'aproximar-se a Barcelona com un espai delimitat i autònom prioritzava el marc de la ciutat davant del marc de la nació. La nació representava tan sols una part del tot, o sigui, era un dels aspectes que configuraven la ciutat, juntament amb la lluita de classes, la composició social, els plans urbanístics, la llengua o els moviments veïnals. L'objectiu d'aquesta reducció de la nació a una part contingent, o a una part òptica dins de l'ontologia de la ciutat, era evitar la decisió traumàtica sobre la sobirania, o sigui, la decisió que ens obliga a triar entre Barcelona com a capital de Catalunya i Barcelona com a ciutat espanyola. Les ideologies per desactivar el trauma són ben conegudes: el cosmopolitisme, el bilingüisme, la societat civil. En major o menor mesura, el paradigma de la geoliteratura barcelonina també formava part d'aquest treball ideològic. Una il·lustració perfecta són les paraules de Ferran Mascarell quan era regidor de cultura al pròleg de l'obra de Vila-Sanjuán i Doria: «La publicació d'aquesta obra s'inscriu en el marc d'aquest any temàtic [el 2005, Any del Llibre i la Lectura] al qual, manllevant unes paraules de l'escriptor Carlos Ruiz Zafón, estan convidats els barcelonins d'esperit de tots els continents per celebrar amb ells que, amb un llibre entre les mans, tots som ciutadans del món».

Actualment, després de l'expansió de l'independentisme des del 2010, l'antagonisme nacional és inesquivable. L'enfrontament amb l'estat ha polititzat totes les esferes de la vida social i, per tant, els espais literaris de la ciutat ja no són espais de contemplació suturadora de la memòria (el que Pierre Nora va teoritzar com a *lieux de mémoire*), sinó que han esdevingut camps de batalla simbòlica. Ara bé, aquesta intensificació de la guerra no és exclusiva del nostre context sinó que respon a un canvi històric entre el que podem anomenar dues fases de la globalització: la fase postmoderna i la de guerra global. Així, si la postmodernitat dels anys 80 i 90 va representar el moment en què la unió de capitalisme i democràcia constituïa l'horitzó final de la història, en una segona fase, que va començar simbòlicament amb els atemptats de l'11 de setembre del 2001, s'ha fet evident que la mateixa expansió integradora d'aquesta unió genera una competència i uns antagonismes destructius. En aquest nou estadi, les relacions socials, econòmiques i polítiques adquireixen un caràcter bèl·lic que allunya la globalització dels ideals inicials de pau perpètua. O, en els termes que ens interessin, si la producció de diferències locals en la postmodernitat s'inscriu en la utopia de la multiculturalitat global, actualment les diferències tendeixen a inserir-se en una estructura de guerra que les fa irreconciliables. El conflicte entre l'independentisme i Espanya es pot interpretar com un exemple local d'aquesta estructura global.

Però el paradigma de la guerra que ens ha de servir per entendre la nostra producció de cultura en relació amb el conflicte nacional funciona de manera contradictòria, perquè el primer efecte de la guerra és la destrucció de la mateixa possibilitat d'un marc d'interpretació estable. La guerra és l'expressió màxima de l'enemistat. Com diu Carl Schmitt a *El concepte de la política*, l'acte més essencial de la política és la distinció entre amic i enemic. La paradoxa és que l'autèntica expressió de la política, el moment en què l'antagonisme es manifesta, és el moment de la guerra, és a dir, el moment en què la política fracassa o, si més no, el moment en què les fronteres entre allò polític i allò personal, social, econòmic o moral s'esborren. En la guerra, la relació amb l'enemic implica la destrucció de la relació mateixa.

A causa d'aquesta dissolució de les fronteres, la cultura es converteix en un camp de batalla en què la creació i la reflexió actuen immediatament com a intervenció en el conflicte nacional. Aquesta immediatesa entre raó i acció, o veritat i realitat, fa que ens moguem en un terreny magmàtic en què les contradiccions s'acumulen l'una sobre l'altra: la literatura, que per definició no vol ser mai política, passa a formar part d'una situació hiperpolitzada; el text literari lluita per no ser reduït a un missatge comunicable, però alhora l'estructura de guerra el converteix en una veu dirigida, en una arma; estudiar la literatura sempre vol dir estudiar-ne la forma, però aquí ens trobem que els continguts esdevenen directament reconeixibles i que monopolitzen l'enunciació del llenguatge. Aquests dilemes entre estètica i política són impossibles de resoldre i alhora s'han de negociar en cada lectura i cada intervenció.

Imatge de Patxi Ocio i Casamartina.

Vegem un exemple d'aquesta dificultat hermenèutica. *Victus* d'Albert Sánchez Piñol, publicat el 2012, representa de manera explícita la repolització, o renacionalització, de la literatura sobre Barcelona. La història sobre el 1714 i la narració de l'enginyer militar Martí Zuviria tematitzen un paradigma de guerra que s'expressa com a ontologia de la mateixa societat. Com diu Zuviria en un moment de reflexió: «En la mentalitat del comú dels catalans nia un principi moral únic, tan defectuós com entenedor: sempre estan segurs de tenir la raó de part seva. No són l'únic poble a qui li passa. El que té d'extraordinari el cas català és el que en dedueixen: com que tenen la raó, el món els hi acabarà donant. Naturalment, les coses no són així. El moviment d'un tren d'artilleria no el generen les veritats, sinó els interessos, i aquests no es debaten: s'imposen o

s'esclafen.» Ara bé, com sabem, aquesta novel·la emblemàtica del nou impuls independentista de la ciutat va ser escrita originalment en castellà, és a dir, en la llengua de l'enemic! El paradigma contradictori de la guerra, doncs, es mostra aquí en la seva cruesa autofàgica: la lluita màxima contra l'enemic és allò que fa possible i alhora destrueix la possibilitat de tota política i la mateixa enunciació de la llengua que crea la diferència nacional.

Malgrat aquestes contradiccions, el paradigma de la guerra ens empeny a fer tres tasques teòriques que podem definir en termes vagament militars. La primera tasca és d'autoavaluació per entendre les circumnavegacions i ziga-zagues amb què la literatura catalana ha evitat l'antagonisme Catalunya-Espanya a l'hora de descriure Barcelona. Per posar-ne un exemple, la literatura de Sergi Pàmies és un cas característic que desdibuixa la política sota una mescla de costumisme i metaficció (com es pot veure en el conte «La nostra guerra», on el narrador evoca amb moltes giragonses una guerra civil desfigurada). La segona tasca és la de defensa contra les formes amb què la literatura en castellà colonitza l'espai català. Aquesta anàlisi de la colonització no ha de ser ni acusatòria ni de lamentació; simplement ha de constatar les forces objectives. Finalment, una tercera tasca d'atac és l'estudi de les formes amb què la literatura catalana ha narrat la irreductibilitat del conflicte nacional. Un exemple d'aquesta tasca ha estat l'interès renovat pel retrat de la Barcelona en guerra a *Incerta glòria* de Joan Sales.

Un aforisme famós de Miquel Bauçà a *El Canvi* (1998) resumeix l'esperit d'aquestes pràctiques teòriques de manera lúcida i cruel: «*Dulce et decorum est pro patria mori*. És poc, molt poc. Cal fer més. Cal occir els enemics, ser intolerants.» Per tant, escriure la ciutat i el país implica la lluita per imposar-se sobre els que la volen destruir. «Occir l'enemic» no és literal (no té sentit matar cap llibre!), però tampoc no vol ser un mer joc metafòric. El paradigma de la guerra ens situa sempre en un entremig difícil entre la pau del llenguatge i la disciplina del combat.

Edgar Illas

Edgar Illas

Edgar Illas és escriptor i professor associat i director del programa d'Estudis Catalans al departament d'Espanyol i Portuguès a la Universitat d'Indiana, Bloomington. Ha publicat *The Survival Regime: Global War and the Political* (Routledge, 2019) i *Pensar Barcelona: ideologies d'una ciutat global* (Apostroph, 2019; en anglès, Liverpool University Press, 2012), [...]

Llegir més

